

FRANTIŠKOVI TRÁVNÍČKOVI

Bratislava 9. augusta 1948

Milý a vážený súdruh Trávníček!

Dávnejšie chcel som si pohovoriť s Tebou o istom neobyčajne naliehavom probléme, ktorý v časoch pokojnejších by iste prerazil medzi prvoradé otázky kultúrno-politické. Ide o reformu nášho pravopisu.

Slovenský pravopis — ako je Ti známe — prešiel niekoľkými reformami v posledných desaťročiach, no na reformu najpodstatnejšiu, na náležité zjednodušenie ešte len čaká. Hoci sa potreba prenikavého zjednodušenia slovenského pravopisu pociťuje už dávno, je jasné, že iba my môžeme s touto vecou preraziť, veď len my nemáme záujem na tom, aby správne písanie nebolo neprístupným tajomstvom pre úzku vrstvu vyvolenej inteligencie, lepšie povedané, len my máme záujem na tom, aby pravopis ovládal každý náš občan.

Ešte v roku 1945 ustanovil som komisiu, ktorá zákony zjednodušenia pravopisu mala navrhnúť. Tá, zdá sa mi, pracovala statočne a výsledkom jej úsilií sú návrhy, s ktorými Ťa aspoň zhruba pripojené prílohy oboznámia. Teraz však ide o to, ako pristúpiť k uskutočneniu celého problému. Verejnosť, ako ukázali výsledky zistení Ústavu pre výskum verejnej mienky, zjednodušujúcu reformu očakáva. Kultúrno-politické i pedagogické dôvody sa za reformu prihovárajú tiež. Avšak — tak cítim — že bez obdobných úsilií v ostatnom slovanskom svete, najmä v českom prostredí, naše snaženia ostanú visieť vo vzduchu. A tu Ťa prosím o radu i o posudok. Buď taký dobrý a prezri si pripojené elaboráty, ktoré vypracoval jazykovedný odbor Slov. akadémie vied a umení, vyjadri sa o nich a súčasne i o tom, ako k celému reformnému úsiliu pristúpiť bez toho, že by malo charakter separátnej extravagancie. Podmienky v českej kultúrnej osnove sú konečne tie isté a pokúsme sa v tomto jubilejnom roku o synchronizovaný kultúrny vývoj. Ide teda zhruba o to:

1. či obстоjí a či splní svoje poslanie reforma ako je navrhovaná,

2. či považuješ za možné a vhodné pristúpiť k jej uskutočneniu v púhej slovenskej relácii,

3. či možno čakať, prípadne vyvolať seriózny pohyb za zjednodušenie pravopisu i v českom kultúrnom prostredí a či slovenské úsilie môžu byť preň podnetné.

Budem Ti veľmi povďačný, ak mi svoje názory oznámiš, poprípade radami pomôžeš.

Súdržsky a v úprimnej úcte

Tvoj
L. Novomeský

N. B. Dopis obdobného obsahu píšem tiež prof. Mukašovskému.

František Trávníček (1888—1961), známy český jazykovedec, bohemista; prof. univ. v Brne, akademik ČSAV (1952).

„Úradný správca“ SAVU M. Bakoš poslal povereníkovi školstva 15. IV. 1948 kapitolu Zhrnutie z Elaborátu, ktorý po Februári vypracoval Jazykovedný ústav, so žiadosťou, aby si návrh i priložené texty (v novom pravopise) preštudoval, lebo pravopisná reforma nie je len otázkou jazykovedy, ale „týka sa celej kultúrnej verejnosti“. V krátkosti uvádza všeobecne i konkrétne potrebu pravopisnej reformy z hľadiska jazykovedného, pedagogického, kultúrno-sociálneho a kultúrno-politického.

Novomeského odpoveď sa v archíve nezachovala, zato sú v ňom listy Trávníčkovi a Mukašovskému (pozri charakt. v I. zv. str. 31). List Mukašovskému má iný začiatok než list Trávníčkovi:

„Drahý súdruh Mukašovský! Obraciam sa na Teba vo veci, ktorá je Ti iste aspoň meritórne známa. Ide o reformu slovenského pravopisu. Pohnútky, ktoré i nás vedú k tomu, aby sme sa ňou zapodievali, nemusím Ti vysvetľovať; bol si svedkom úvah o celej veci pri polemických vadeniciach v minulosti. Nateraz by som Ťa rád zasvätil do najnovších okolností veci sa týkajúcich a požiadal Ťa o niektoré rady.“

Trávníček odpovedal už 14. VIII. 1948. Vyslovil sa ku konkrétnym návrhom na zmeny, no zaujal i teoretické stanovisko: „Plně souhlasím s míněním, že je třeba

slovenský (i čes.) pravopis zjednoduší ve smyslu jeho demokratisace, zpřístupnění širokým národním vrstvám, které jsou v socialistickém řádě ústrojnou součástí státního a národního kolektiva a mají plný podíl na politickém, hospodářském, sociálním i kulturním životě. Zjednodušení pravopisu však nelze provádět jako izolovaný a samoučelný úkol, nýbrž je nutno při něm plně přihlížet k jeho podstatě a zejména úkonu (funkci). Tak to žádá strukturální pojetí spisovného jazyka v duchu dialektického materialismu...“

J. Mukařovský sa ohlásil 5. IX. z poľského Zakopaného. Po konkrétnom zvážení jednotlivých návrhov (stále skromne zdôrazňuje, že je len „bývalý linguista“ a o problematike by sa mali vyjadriť predovšetkým jazykovedci) zakončuje list úvahou i radou:

„Taková je má první spontánní reakce na návrh na reformu slovenského pravopisu. Nemohou tvrdit, že by to byl můj definitivní názor. Proti mým důvodům mohou možná být uvedeny závažnější důvody opačné. Pro první chvíli, chci-li vyhovět narychlo Tvému dotazu, nemám na vybranou. Opakuji však s důrazem, že svůj názor nepokládám za nezměnitelný. Nevylučuji, že při podrobnější úvaze změnil bych jej sám: najít skutečné důvody žádá si vždy času. Bylo by proto snad nejlepší, kdyby otázku tak zásadní prodiskutovali čeští i slovenští linguisté společně, bez snahy a možnosti přehlasovat jeden druhého, ale se snahou dobrat se skutečně objektivních a reálně platných důvodů pro nebo proti. A to jsou dnes nejen důvody jazykové — jsou tu velmi závažné důvody společenské, ba i ekonomické. K těm dosud — jak z návrhu zřejmo — příliš přihlédnuto nebylo.

To je všechno, co narychlo dovedu napsat. Doufám, že po návratu do Prahy 16. t. m. budu mít možnost nejen prodiskutovat věc s linguisty, ale snad i pohovořit o ní s Tebou, až přijedeš na zasedání NS a zbude-li Ti chvilka času...“

Nevedno ako často diskutoval Novomeský v Prahe s literárnym vedcom Mukařovským a s významnými českými jazykovedcami. Nasledujúce materiály o účasti povereníka školstva na príprave pravopisnej reformy sa zachovali až z februára 1949 (pozri listy z toho obdobia).